

RAAP-NOTITIE 1786 (herziene eindversie)

Plangebied Reigersbroek

Gemeente Ambt Montfort en Echt-Susteren

**Archeologisch vooronderzoek: een bureauonderzoek
en visuele inspectie**

Colofon

Opdrachtgever: Stichting het Limburgs Landschap

Titel: Plangebied Reigersbroek, gemeente Ambt Montfort en Echt-Susteren;
archeologisch vooronderzoek: een bureauonderzoek en visuele inspectie

Status: herziene eindversie

Datum: augustus 2006

Auteur: *ing. B.J. Moonen*

Projectcode: MORE

Bestandsnaam: N01786-MORE.doc

Projectleider: ing. B.J. Moonen

Projectmedewerkers: drs. M.A.H. Lipsch & ir. G.R. Ellenkamp

ARCHIS-vondstmeldingsnummers: niet van toepassing

ARCHIS-waarnemingsnummers: niet van toepassing

ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer/CIS-code: 18211

Autorisatie: drs. J.A.M. Roymans & drs. W. De Baere

ISSN: 0925-6369

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V.

telefoon: 020-463 4848

Zeeburgerdijk 54

telefax: 020-463 4949

1094 AE Amsterdam

E-mail: raap@raap.nl

Postbus 1347

1000 BH Amsterdam

© RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V., 2006

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V. aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Samenvatting

In opdracht van Stichting het Limburgs Landschap heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau in juli 2006 een bureauonderzoek en visuele inspectie uitgevoerd in verband met voorgenomen graafwerkzaamheden in het Reigersbroek, gemeente Ambt Montfort en Echt-Susteren. De graafwerkzaamheden bestaan uit het afvoeren van 0,3 tot 0,5 m van de toplaag. Doel van het onderzoek was het verwerven van informatie om een verwachtingsmodel op te stellen op basis waarvan een beslissing genomen kan worden ten aanzien van (eventueel) vervolgonderzoek. Plangebied Reigersbroek (88,3 ha) ligt tussen Sint Joost en Montfort, ten noorden van de Huysbongerdweg.

Het bureauonderzoek omvatte het inventariseren en bestuderen van beschikbare landschappelijke en cultuurhistorische (archeologische en historische) gegevens van het plangebied en haar directe omgeving. Aanvullend op het bureauonderzoek is een visuele inspectie uitgevoerd. Hierbij is het plangebied bezocht teneinde inzicht te krijgen in het aanwezige reliëf en de relatie tussen de bekende vindplaatsen en het reliëf. Bovendien zijn in het gebied 2 boringen gezet om een globale indruk te krijgen van de bodemopbouw.

Het plangebied behoort tot een gebied dat wordt gekenmerkt door Maas-terrassen. Het reliëf van de Maas-terrassen is ter plaatse van het plangebied sterk beïnvloed door de eroderende werking van de Roer en de wind. Het Reigersbroek betreft een uitblaasbekken waarvan de exacte ouderdom nog onbekend is. Het ontstane landschap heeft vooral in de Steentijd en Bronstijd een enorme aantrekkingskracht gehad op de mens. Op de hogere delen van het landschap zijn resten aangetroffen die in verband worden gebracht met bewoning. In de lagere delen zijn resten aangetroffen die te maken hebben met jacht (pijlschijven) of rituele depositie (bijlen).

Vanaf de oprichting van kasteel Montfort (1260) behoorde het Reigersbroek (Grote Vogelhorst) tot dit kasteeldomein. In eerste instantie had het Reigersbroek een defensieve functie: hiertoe werd het gebied geïnnundeerd. Als gevolg van de inundatie kon het gebied ook verpacht worden voor visserij. Door het afnemen van het strategische belang van het kasteel namen in de loop van de 16e eeuw andere functies in belang toe. Zo werd de ontwatering verbeterd, waardoor het gebied geschikt werd voor turfwinning. Toen de vraag naar turf verminderde (19e eeuw) is het gebied geschikt gemaakt voor exploitatie als weiland. Om de opbrengst van de weilanden te verhogen, is in een deel van het Reigersbroek een vloeuweide systeem aangelegd. Naast weilanden zijn delen van het Reigersbroek vanaf circa 1928 in gebruik als akkerland. In 1954

is in het Reigersbroek een ruilverkaveling uitgevoerd, waarbij de huidige kavelindeling tot stand is gekomen. Tegenwoordig hebben delen van het Reigersbroek nog een agrarische functie: er worden onder andere asperges, bieten en maïs verbouwd. Een aanzienlijk deel van het Reigersbroek is in gebruik als weiland en natuur.

De reeds aangetroffen vindplaatsen van jager-verzamelaars en de nog te verwachten vindplaatsen van jager-verzamelaars zijn als gevolg van de stratigrafische ligging en het historisch gebruik onderhevig geweest aan erosie (bodemverstoring). Op grond hiervan is de waarde van deze vindplaatsen beperkt. De reeds aangetroffen en nog te verwachten rituele deposities en artefacten die duiden op jachtactiviteiten hebben op grond van het feit dat het 'losse vondsten' betreffen een beperkte waarde.

Een deel van de te verwachten archeologische resten uit de periode vanaf circa 1260 zullen bestaan uit lijnvormige structuren van greppelsystemen (ringgracht, turfwinning, vloeiveide en beemden). Deze greppelsystemen zijn deels reeds gedocumenteerd. De te verwachten archeologische dataset zal hierdoor een beperkte meerwaarde hebben. Het overige deel van de te verwachten archeologische resten uit de periode vanaf circa 1260 zullen lokale verschijnselen zijn die in verband worden gebracht met de voormalige defensieve functie van het Reigersbroek en de visserij. Dit zijn de oudste te verwachten archeologische resten uit de periode van 1260. Verwacht wordt dat deze resten deels zijn opgeruimd door de turfwinning. Indien het plangebied nog archeologische resten van de voormalige defensieve functie van het Reigersbroek en de visserij bevat, dan vormt deze dataset een waardevolle bron over het gebruik van het Reigersbroek in de periode 1260-1550.

Concluderend kan worden gesteld dat een aanzienlijk deel van de te verwachten archeologische resten een beperkte waarde heeft en dat de archeologische resten in veel gevallen lokale verschijnselen zijn. Op grond hiervan wordt geadviseerd om de graafwerkzaamheden archeologisch te begeleiden.

1 Inleiding

1.1 Kader en doelstelling

In opdracht van Stichting het Limburgs Landschap heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau in juli 2006 een bureauonderzoek en visuele inspectie uitgevoerd in verband met voorgenomen graafwerkzaamheden in het Reigersbroek, gemeente Ambt Montfort en Echt-Susteren (figuur 1). De graafwerkzaamheden vinden plaats in het kader van natuurontwikkeling. De graafwerkzaamheden bestaan uit het afvoeren van 0,3 tot 0,5 m van de toplaag (figuur 2). Het onderzoek diende te worden uitgevoerd omdat realisatie van de plannen zou kunnen leiden tot de aantasting of vernietiging van mogelijk aanwezige archeologische resten. Doel van het onderzoek is het verwerven van informatie om een verwachtingsmodel op te stellen op basis waarvan een beslissing genomen kan worden ten aanzien van (eventueel) vervolgonderzoek. Dit gebeurt aan de hand van bestaande bronnen over bekende of verwachte archeologische waarden. Het verwachtingsmodel omvat de aan- of afwezigheid, het karakter, de omvang, de datering, gaafheid, conservering en de relatieve kwaliteit van de archeologische waarden.

1.2 Plangebied

Plangebied Reigersbroek (88,3 ha) ligt tussen Sint Joost en Montfort, ten noorden van de Huysbongerdweg (figuur 1). Het gebied staat afgebeeld op kaartblad 68E van de topografische kaart van Nederland (schaal 1:25.000); de centrumcoördinaat is 192.361/348.653. Ten tijde van het onderzoek was het plangebied in gebruik als akkerland en grasland.

1.3 Onderzoeksopzet en richtlijnen

Het onderzoek bestond uit een bureauonderzoek en een visuele inspectie.

Het bureauonderzoek en visuele inspectie is uitgevoerd volgens de hiervoor geldende normen en richtlijnen die zijn vastgelegd in het Handboek ROB-specificaties (Brinkkemper e.a., 1998). RAAP Archeologisch Adviesbureau en de door RAAP toegepaste procedures zijn goedgekeurd door het College voor de Archeologische Kwaliteit (CvAK), de instelling die het beheer heeft over de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) en die valt onder de Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer (SIKB; <http://www.sikb.nl>).

Zie tabel 1 voor de dateringen van de in deze notitie genoemde archeologische perioden. Enkele vaktermen worden achter in deze notitie beschreven (zie verklarende woordenlijst).

1.4 Administratieve gegevens

Provincie: Limburg

Gemeenten: Ambt Montfort en Echt-Susteren

Plaatsnaam: Montfort

Toponiem: Reigersbroek

Centrumcoördinaten: 192.361/348.653

Oppervlakte: 88,3 ha

Kaartblad: 68E

Bewaarplaats documentatie: archief RAAP zuid Nederland

Periode	Datering			
Nieuwe tijd	1500	-	heden	
Late Middeleeuwen	1050	-	1500	na Chr.
Vroege Middeleeuwen	450	-	1050	na Chr.
Romeinse tijd	12 voor	-	450	na Chr.
IJzertijd	800	-	12	voor Chr.
Bronstijd	2000	-	800	voor Chr.
Neolithicum (nieuwe steentijd)	5300	-	2000	voor Chr.
Mesolithicum (midden steentijd)	8800	-	4900	voor Chr.
Paleolithicum (oude steentijd)	300.000	-	8800	voor Chr.

Tabel 1. Archeologische tijdschaal.

2 Bureauonderzoek

2.1 Methoden

Een goed inzicht in de landschappelijke kenmerken van een gebied vormt de basis van elk gebiedsgericht archeologisch onderzoek. Teneinde het plangebied zo doelgericht mogelijk te kunnen onderzoeken, beslaat het bureauonderzoek een groter gebied dan enkel het plangebied. Het bureauonderzoek omvat het inventariseren en bestuderen van de beschikbare landschappelijke en cultuurhistorische (archeologische en historische) gegevens van het plangebied en haar directe omgeving. Op basis van de geomorfologische en bodemkundige aspecten kunnen uitspraken worden gedaan over de genese van het landschap, de bodemopbouw en de ligging en stratigrafische positie van sedimenten waarin archeologische vindplaatsen kunnen zijn ingebed.

Om inzicht te krijgen in het voorkomen van archeologische vindplaatsen in of nabij het plangebied is het ARChEologisch Informatie Systeem (ARCHIS) van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) te Amersfoort geraadpleegd (in de loop van 2006 gaat de ROB op in de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschappen en Monumentenzorg [RACM]). Teneinde aanvullende cultuurhistorische informatie te verkrijgen is de heer R. Mans van 'Heemkundevereniging Roerstreek' gecontacteerd. Hierop is echter geen reactie ontvangen waardoor eventuele lokale kennis niet in de rapportage is verwerkt.

2.2 Resultaten

2.2.1 Geologie en geomorfologie

Het plangebied behoort tot een gebied dat wordt gekenmerkt door Maasterrassen. Door wisselende klimatologische omstandigheden heeft de Maas zich herhaaldelijk in zijn eigen afzettingen ingesneden. Door de herhaalde insnijding zijn verschillende terrasniveaus te onderscheiden. Op basis van hoogtelijnen en bodemkundige gegevens zijn de Maasterrassen onderverdeeld in 30 terrasniveaus (Staring Centrum/RGD, 1989). Plangebied Reigersbroek ligt op het Terras van Eisden-Lanklaar (Staring Centrum/RGD, 1989). Dit Terras grenst in het oosten aan het terras van Caberg 3 en in het westen aan het terras van Mechelen aan de Maas. De basis van het terras van Eisden-Lanklaar wordt gevormd door zanden en grinden (Formatie van Kreftenheye) die gedurende het Vroeg Weichselien (110.000-58.000 jaar geleden) door de Maas zijn afgezet. Ook de Roer heeft in de omgeving van het plangebied gestroomd; deze heeft zich echter na verloop van tijd verplaatst naar het noorden. Vanaf het Midden

Weichselien (58.000 jaar geleden) is het reliëf van het terras sterk beïnvloed door winderosie. Het terras wordt hierdoor gekenmerkt door het veelvuldig voorkomen van windreliëfvormen (codes E10 en E11). Rond Montfort domineren de windvormen zodanig dat hier sprake is van een duinreliëf in de vorm van dekzandruggen (code 3L5) en lage landduinen (code 4L8). Samenhangend met deze duinen en ruggen komen ook depressies voor. Uit deze depressies (code N5) is het zand uitgestoven dat zich verderop in de vorm van ruggen en duinen heeft afgezet. Zowel het Reigersbroek als het Grootbroek en Roozendaal liggen in dergelijk uitblazingsbekken (code 4N5; figuur 3).

Er zijn 2 verschillende mogelijkheden om het verschuiven van de Roer te verklaren. Een oudere theorie stelt dat de ontstane ruggen en duinen de Roer blokkeerden, waardoor deze zich heeft moeten verleggen (Staring Centrum/RGD, 1989). Volgens nieuwe inzichten was het dichtstuiven van het oude Roerdal niet de oorzaak van de verlegging van de Roer, maar een gevolg van de verlegging. Doordat de Roerdalslenk (een slenk is een dalingsgebied), waarin de Roer zich bevindt naar het noorden toe sterker daalde, zou de Roer als gevolg hiervan zijn verschoven naar het noorden. Dit had tot gevolg dat het oude Roerdal minder watervoerend werd, zodat de wind in dit dal vrij spel kreeg (mondelinge mededeling P. van den Munckhof). In de middeleeuwen heeft men in het voormalige Roerdal de huidige Vlootbeek uitgegraven (zie § 2.2).

2.2.2 Bodem

In het plangebied komen 4 bodemtypen voor (DLO-Staring Centrum, 1993; figuur 4):

1. moerige eerdgrond met grondwatertrap III (code vWz);
2. gooreerdgronden, lemig fijn zand met grondwatertrap IIIb (code pZn23);
3. gooreerdgronden, leemarm en zwak lemig fijn zand met grondwatertrap Vb (code pZn21);
4. vlakvaaggronden, leemarm en zwak lemig fijn zand met grondwatertrap VII (code Zn21).

De verschillen zijn gebaseerd op de lemigheid van de bodem, de grondwaterstand en de hoeveelheid humus in de bovengrond. De bodem in het laagste deel van het Reigersbroek wordt getypeerd als een moerige eerdgrond met grondwatertrap III (code vWz). Het bodemprofiel wordt gekenmerkt door een moerige bovengrond op zand. De moerige laag betreft verteerd broekveen. Ten zuiden hiervan liggen gooreerdgronden: lemig fijn zand met grondwatertrap IIIb (code pZn23). Deze gronden worden op hun beurt weer omzoomd door iets minder lemige gooreerdgronden (leemarm en zwak lemig fijn zand met grondwatertrap Vb). Gooreerdgronden zijn zandgronden met een duidelijke donkere bovengrond en zonder ijzerhuidjes rondom de zandkorrels. De hoger gelegen gronden in het zuidelijke deel van het Reigersbroek zijn geclassificeerd als vlakvaaggronden: leemarm en zwak lemig fijn zand met grondwatertrap VII (code Zn21). Opmerkelijk is dat de bodem in het centrale deel van het

Reigersbroek lemiger is dan de omringende gronden. Mogelijk is het zand hier dieper uitgestoven tot op een hardere (lemige) laag. De bodems met grondwatertrap III zijn het slechtst ontwaterd. Volgens Segers (2005) kan in het Reigersbroek plaatselijk nog veen voorkomen.

2.2.3 Archeologie

In ARCHIS staan 19 archeologische vindplaatsen geregistreerd uit de directe omgeving van het plangebied waarvan er 6 in het plangebied liggen (figuur 2). De meeste vindplaatsen liggen op rand van de hoger gelegen delen aan de rand van het Reigersbroek (figuren 2 en 5). De ARCHIS-waarnemingen worden beknopt beschreven in tabel 2.

ARCHIS-waarnemingsnummer	waarneming	periode
9299	2 vuursteen werktuigen	Paleolithicum laat B
9374	13 vuursteen artefacten, waarvan 6 werktuigen	Paleolithicum laat B
9407	1 vuursteen afslag	Paleolithicum laat
32149	8 vuursteen werktuigen	Paleolithicum laat - Neolithicum
9300	1 vuursteen spits	Mesolithicum
9301	1 vuursteen schrabber	Mesolithicum
9580	2 vuursteen spitsen	Mesolithicum
	1 vuursteen boor	Mesolithicum - Neolithicum
	1 vuursteen spits	Neolithicum
32076	5 kg vuursteen, waarvan 3 werktuigen zijn beschreven	Mesolithicum
4060	1 vuurstenen bijl	Neolithicum vroeg B - Neolithicum laat B
4145	25 vuursteen artefacten, waaronder 2 bijlfragmenten en 8 werktuigen	Neolithicum
9311	10 vuursteen spitsen	Neolithicum - Bronstijd
	2 vuursteen werktuigen	Neolithicum - Bronstijd midden
9377	3 vuursteen werktuigen	Neolithicum
31834	1 doorboorde schelp (sierraad)	onbekend
	2 vuursteen werktuigen	Neolithicum
52041	10 vuursteen artefacten (geen werktuigen)	Neolithicum
	1 vuursteen bijl	Neolithicum midden - Neolithicum laat
	3 fragmenten handgevormd aardewerk	IJzertijd
	1 vuursteen bijl	Neolithicum midden B - Bronstijd
34969	1 bronzen vleugelbijl	Bronstijd midden B - Bronstijd laat
34970	1 bronzen randbijl	Bronstijd vroeg
4146	2 fragmenten handgevormd aardewerk	IJzertijd (waarschijnlijk)
35031	1 bronzen hanger	onbekend
26415	Rechthoekige structuren zijn als <i>soilmarks</i> waargenomen op luchtfoto's	onbekend

Tabel 2. ARCHIS-waarnemingsnummers in de directe omgeving van het plangebied

Algemeen

De 19 ARCHIS-waarnemingsnummers hebben betrekking op 26 waarnemingen. Van deze 26 waarnemingen hebben 19 waarnemingen betrekking op vindplaat-

sen uit de Steentijd, 4 waarnemingen hebben betrekking op de metaaltijden en van 3 waarnemingen is de ouderdom onbekend. Opvallend is het veelvuldig voorkomen van vuurstenen werktuigen en het praktisch afwezig zijn van vuursteenafval. Een vuursteenvindplaats bestaat in veel gevallen uit hoofdzakelijk vuursteenafval (onbewerkte klingen en afslagen) en slechts uit enkele vuursteenwerktuigen. Waarschijnlijk is tijdens het verzamelen al geselecteerd en zijn alleen de werktuigen meegenomen.

Plangebied

In het plangebied liggen de volgende vindplaatsen:

- ARCHIS-waarnemingsnummer 32076: deze vindplaats ligt in het noordelijke deel van het plangebied. In de beschrijving van de vindplaats wordt vermeld dat het om circa 5 kg bewerkte vuursteen uit het Mesolithicum gaat. De vondsten zijn gedaan in een loodzandlaag die vanaf het hoger gelegen talud (buiten het plangebied) het plangebied is ingeschoven. De oorspronkelijke vindplaats (kampement) lag dus op een hoger deel net buiten het plangebied.
- ARCHIS-waarnemingsnummer 26415: in de beschrijving wordt melding gemaakt van rechtlijnige structuren die diagonaal over het terrein in de vorm van *soilmarks* zijn waargenomen op Duitse luchtfoto's (figuur 6). Op figuur 9 is zichtbaar dat de perceelsgrenzen ten oosten van de Vlootbeek aan de Montfortse kant van het Reigersbroek voorheen haaks op de voormalige gemeentegrens waren georiënteerd. Doordat de waargenomen *soilmarks* dezelfde oriëntatie hebben als deze voormalige perceelsindeling, lijken het resten te zijn van deze voormalige structuur.
- ARCHIS-waarnemingsnummer 9300 heeft betrekking op een vuurstenen spits uit het Mesolithicum. De vondst vormt geen aanleiding om een kampement op deze locatie te vermoeden: de vondst duidt op jachtactiviteiten in het Reigersbroek.
- ARCHIS-waarnemingsnummer 9311 heeft betrekking op 10 vuurstenen spitsen en 2 vuurstenen werktuigen uit de periode Neolithicum-Midden Bronstijd. Als toponiem is Montfort ingevuld en in de beschrijving wordt vermeld dat de vondsten zijn ontdekt in de buurt van Sint Joost. Op grond hiervan wordt vermoed dat de vondsten zijn verzameld in de omgeving van het Reigersbroek, maar dat de vindplaatscoördinaten niet de vondstlocatie weergeven. De vondsten vormen hierdoor geen aanleiding om een vindplaats op deze locatie te vermoeden: de vondsten duiden wel op jachtactiviteiten in en rondom het Reigersbroek.
- ARCHIS-waarnemingsnummer 9299 heeft betrekking op 2 vuurstenen werktuigen uit het Laat Paleolithicum B. Het betreft werktuigen (spits en schrabber) van de zogenaamde Ahrensburgercultuur. Deze cultuur leefde tussen 11.000 tot 9.000 jaar geleden in een koudere periode (jonge Dryas). De jacht op het rendier vormde de economische basis van hun bestaan. Ook deze vindplaats is summier beschreven; er wordt wel melding gemaakt van het toponiem Reigersbroek. Vindplaatsen uit deze periode komen in de regel voor op hoger gelegen gronden langs oude waterlopen of vennen. Aangezien de vindplaats in een laaggelegen en vlak deel van het Reigersbroek ligt, kan de vindplaats

- niet goed worden geïnterpreteerd. Mogelijk zijn verkeerde coördinaten ingevoerd of heeft het plangebied in het verleden meer reliëf gekend.
- ARCHIS-waarnemingsnummer 9580 heeft betrekking op 2 vuurstenen spitsen uit het Mesolithicum, 1 vuurstenen boor uit de periode Mesolithicum-Neolithicum en 1 vuurstenen spits uit het Neolithicum. In de beschrijving wordt vermeld dat de juiste vindplaat niet bekend is. Op grond hiervan worden de vondsten buiten beschouwing gelaten.
  - ARCHIS-waarnemingsnummer 9301 heeft betrekking op een vuurstenen schrabber uit het Mesolithicum. Aangezien de vindplaats op een hoger gelegen deel ligt en het bovendien een schrabber (werktuig om huiden schoon te maken) betreft, kan de vondst duiden op de aanwezigheid van een kampement in het plangebied.
  - ARCHIS-waarnemingsnummer 34969: in de beschrijving wordt vermeld dat ten noorden van het Reggerbroek, noordoostelijk naar de kunstweg, een bronzen vleugelbijltje uit de Bronstijd is aangetroffen. Hoewel de coördinaten in het plangebied liggen, lijkt de beschrijving betrekking te hebben op een gebied ten noorden van het Reigersbroek, hoewel met de 'kunstweg' mogelijk de provinciale weg (Huysbongerdweg) wordt bedoeld. Ondanks de onduidelijkheid over de vondstlocatie kan wel met grote waarschijnlijkheid worden gesteld dat het een rituele depositie in de directe omgeving van het plangebied betreft.

Op grond van deze beschrijving wordt geconcludeerd dat in het Reigersbroek en op de hoger gelegen gronden in de omgeving activiteiten hebben plaatsgevonden in het Laat Paleolithicum, Mesolithicum, Neolithicum en de Bronstijd. De ARCHIS-waarnemingsnummers 32076, 9299 en 9301 duiden mogelijk op bewoning (kampement). De overige vindplaatsen duiden waarschijnlijk op jachtactiviteiten of op rituele depositie.

Voor de vindplaatsen in de directe omgeving van het plangebied geldt ook dat ze waarschijnlijk te maken hebben met jachtactiviteiten, kampementen of rituele depositie. Opvallend is de afwezigheid van vindplaatsen die betrekking hebben op de relatie van het plangebied met kasteel Montfort.

2.2.4 Historische gebruik Reigersbroek

Voordat het Reigersbroek in particuliere handen kwam, behoorde het gebied tot het kasteeldomein van kasteel Montfort. In het onderstaande worden aan de hand van de geschiedenis van het kasteel de verschillende gebruiken die het Reigersbroek heeft gekend en de verschillende werkzaamheden die daartoe zijn uitgevoerd, kort beschreven.

Voor 1260

Waarschijnlijk was de kasteellocatie al deels gecultiveerd voordat in 1260 werd begonnen met de bouw. In een akte van 25 november 1258 draagt Elisabeth van Sprimont de door *watergrachten* omgeven heuvel (motte?) genaamd Miemelaar over aan haar neef, graaf Otto (vader van Hendrik) van Gelre. De opmerkelijke belangstelling van de graaf van Gelre voor deze onder Linne gelegen heuvel in

combinatie met de omschreven landschapskenmerken doet sterk vermoeden dat Miemelaar de locatie is waar kasteel Montfort werd gebouwd. Het toevoegsel 'laar' duidt op een open plek in een bosachtig, moerassig terrein (Stichting het Limburgs Landschap/Stichting Kasteel Montfort, 2006). Het Reigersbroek behoorde tot dit moerassig terrein.

1260

Rond 1260 startte Hendrik van Gelre waarschijnlijk met de bouw van kasteel Montfort. Kasteel Montfort werd het militair en bestuurlijk centrum van zijn heerlijkheid Montfort (Stichting het Limburgs Landschap/Stichting Kasteel Montfort, 2006). Voor de locatiekeuze van een kasteel waren landschappelijke elementen belangrijk. De vestigingsplaats moest ondermeer goed verdedigbaar zijn. Kastelen werden daarom vaak in waterrijke gebieden aangelegd. Het onontgonnen landschap in de directe omgeving van het kasteel bestond uit een uitgestrekt complex van meren en moerassen, van elkaar gescheiden door zandige opduikingen en stuifzandruggen (zie § 2.2). Om het kasteel optimaal te kunnen verdedigen, was het noodzakelijk dat de vennen en moerassen in de omgeving permanent onder water stonden. Om hiervoor te zorgen, zijn verschillende ingrepen gedaan:

1. De vennen en moerassen die ten noordoosten van het kasteel lagen (verlaten Roerdal), werden met elkaar verboden. Hierdoor begon het water vanaf Aerwinkel richting het kasteel te stromen (Stichting het Limburgs Landschap/Stichting Kasteel Montfort, 2006).
2. Ook uit de richting van het Echterbroek en Putbroek werd door 3 voorlopers van de huidige Putbeek water richting het kasteel geleid. De voorlopers van de Putbeek werden aangeduid als 'foerste floet', 'middelste floet' en 'leste floet' (Stichting het Limburgs Landschap/Stichting Kasteel Montfort, 2006).
3. Vanaf het Grootbroek werd via het Reigersbroek en het Schrevenhofbroekje een verbinding gemaakt met de Krombeek (Vulensbeek) bij Sint Joost.
4. Om te zorgen dat het aangevoerde water in het gebied bleef, werd in de Vulensbeek bij Sint Joost een stuw (de zogenaamde 'Steil') geplaatst. De invloed van de stuw zou zelfs reiken tot Posterholt (Coenen, 2002).
5. Naast de watertoevoer uit het noorden en het oosten werd bovendien water uit het zuiden (Sittard) richting het kasteel geleid. In 1550 wordt namelijk gemeld dat "Die voirs. visscheryen hebben voirtyden gewatert geworden by eender slangen vuyter beecken genant die Sittaertssche beecke welcken slangen by den cleeffschen affgedyckt es worden daer doer die visscheryen gescapen zyn te vergaen" (Coenen, 2005). Waarschijnlijk werd het water uit de Sittaertssche Beecke via de Vulensbeek naar Montfort geleid. Het Steil had hierdoor waarschijnlijk een dubbelfunctie: het zorgde zowel voor de aanvoer van het water uit de Vulensbeek als het op peil houden van het watersysteem tot voorbij Montfort.

Er werd dus zowel uit het noordoosten, uit het oosten als uit het zuiden water naar het kasteel geleid. Van de Vlootbeek zoals deze nu door het Reigersbroek loopt, was in het begin nog geen sprake. Naast een verdedigingsfunctie werden

de geïndeerde gebieden rondom het kasteel ook gebruikt voor visserij. De drossaard had hiertoe een visser in vaste dienst (Stichting het Limburgs Landschap/Stichting Kasteel Montfort, 2006). Ook werden de gebieden ten behoeve van de visserij verpacht (Coenen, 2005).

1550

Het militaire belang van kasteel Montfort was in het midden van de 16e eeuw sterk afgenomen en het werd niet meer als taak van het kasteel gezien om serieuze aanvallen te stoppen. Het ging veel meer dienst doen als bestuurlijk centrum en als garnizoensplaats voor troepen die de oostoever van de Maas onder controle moesten houden. Voor deze gewijzigde functie was het onder water houden van de omgeving van het kasteel niet meer noodzakelijk. Nadat Keizer Karel V door het Verdrag van Venlo van 7 september 1543 het hertogdom Gelre aan de Habsburgse Nederlanden had weten toe te voegen, werd rekenmeester Gerard van Renoy belast met een inventarisatie van de toestand van onder andere kasteel Montfort en bijbehorende bezittingen. Deze inventarisatie werd uitgevoerd door Gregorius van Dieve in 1550. In zijn inspectieverlag beschrijft hij de toestand van deze bezittingen en verkent hij mogelijkheden om ze tot meer profijt van de nieuwe landsheer te laten komen. Het verslag markeert daarmee een belangrijke verandering in de relatie tussen het kasteel en zijn directe omgeving (Coenen 2005). Van Dieve meldt dat als gevolg van het afdammen van de watertoevoer uit de Sittaertssche Beecke de visserijen onvoldoende worden gevoed. Deze afdamming heeft waarschijnlijk plaatsgevonden tussen 1543 en 1550 (Coenen, 2005). Onder andere als gevolg hiervan lag de Grote Vogelhorst (Reigersbroek) periodiek droog. Hoewel de term 'horst' een hooggelegen gebied impliceert, werd de Grote Vogelhorst wel omschreven als een broekgebied met wilgen en elzen. De term 'horst' wordt ook wel gebruikt voor hoge en ruige nesten van grote vogels.

1623

Uit 1623 is een atlas bewaard gebleven waarin de domeingoederen van ambt Montfort zijn afgebeeld, het betreft de zogenaamde 'Taisne atlas' (Venner, 1976). Op de kaart met het Reigersbroek (figuur 7) staat ook het Roosendaal (blauw) en de hogere gelegen stuifzandrug tussen het Reigersbroek en het Roosendaal afgebeeld. Het rechterdeel van de kaart betreft het Reigersbroek. Het gehele Reigersbroek is omgeven door een waterpartij (ringgracht) die in verbinding staat met het Roosendaal; in de zuidoostelijke hoek ligt een eiland in de waterpartij. De functie van dit eiland is onbekend. Ook is een aftakking afgebeeld richting het Grootbroek en richting het Steil. Het Reigersbroek zelf is niet meer geïndeerd en wordt gekenmerkt door enkele solitaire bomen. Hoewel het Reigersbroek tegenwoordig grotendeels vlak is, lijkt in de tekening reliëf te zijn aangegeven.

Op de kaart van het Schrevenhof (figuur 8) staan zowel boven als beneden het met palissaden omringde hof waterlopen ingetekend. Het Schrevenhof ligt tussen het Steil en het Reigersbroek; het is een verbastering van 's Gravenhof en wordt voor het eerst vermeld in 1294 als 'curtis comiti' (= hof van de graaf)

(Stichting het Limburgs Landschap/Stichting Kasteel Montfort, 2006). Tussen het Schrevenhof en het Reigersbroek ligt een laaggelegen gebied dat tegenwoordig het 'Schrevenhofbroekje' wordt genoemd. Dit gebied werd als viswater verpacht (Coenen, 2002). De ingetekende waterlopen versterken het vermoeden dat het Steil zorgde voor zowel de aanvoer van het water uit de Vulensbeek als het op peil houden van het watersysteem tot voorbij Montfort.

1633

In 1627 wordt voor het laatst pacht betaald voor visserij op het Schrevenhofbroekje. De dam in de Vulensbeek (het Steil) was namelijk zodanig beschadigd, dat deze het water niet meer opstuwde en daardoor vissen ongehinderd stroomafwaarts konden zwemmen. Rentmeester Gerard Lindtgens blikt in zijn rekening over de jaren 1633-1639 uitgebreid terug op deze kwestie. Hij meldt dat graaf Hendrik van den Berg, die destijds het ambt Montfort bezat, de voorkeur gaf aan het uitbreken van het Steil "omdat daardoor het water vuijt de broecken daer bennen sijnde dies te beter solde sijnen affloop hebben". Hierdoor zouden diverse broekachtige gronden in Posterholt, Montfort en Maasbracht droogvallen, waardoor deze "dies te beter en bequamer met ende voor hunne beesten" gebruikt konden worden. Drossaard Harthart Spee legde dit namens de graaf aan de genoemde dorpen voor, die uiteraard oren hadden naar deze verbetering van hun doorgaans natte 'gemeynten'. Voorwaarde was echter dat de 3 dorpen voortaan gezamenlijk de pachtsom van de visserij bij Schrevenhof moesten betalen, waarmee werd ingestemd. Na dit akkoord werd het Steil in 1633 uitgedroogd (Coenen, 2002).

1647

Tijdens de vredesonderhandelingen in Münster werd op 8 januari 1647 overeengekomen dat de koning van Spanje kasteel, land en heerlijkheid Montfort zou overdragen aan de prins van Oranje. Dit akkoord werd opgenomen in het vredesverdrag van Münster, dat in 1648 een einde maakte aan de Tachtigjarige Oorlog. De Vrede van Münster vormde de aanleiding voor compensatie van geleden schade. Een gedeelte van deze compensatie werd gevonden in het structureel verbeteren van de opbrengsten van de Montfortse domeingoederen voordat deze aan Oranje zouden worden overgedragen. Hierbij ging het hoofdzakelijk om het geschikt maken van onder meer het Reigersbroek en het Grootbroek voor turfwinning. Daarvoor was het nodig om niet allen deze gebieden, maar ook het Roosendaal te ontwateren. Hiertoe werd tussen 1650 en 1653 vanaf de oostgrens van het Reigersbroek tot de Maas bij Linne de huidige Vlootbeek gegraven. Doordat de koning van Spanje de opdrachtgever was, werd deze 'gracht' in het begin Koningsgracht genoemd (Stichting het Limburgs Landschap/Stichting Kasteel Montfort, 2006). Het laatste pachtcontract voor de visserij in het Reigersbroek werd beëindigd op 1 juli 1652. De ontwatering was zo voorspoedig gelopen dat men kon beginnen met de turfwinning (Stichting het Limburgs Landschap/Stichting Kasteel Montfort, 2006). Op basis van een groot aantal rentmeesterrekeningen is de totale hoeveelheid afgevoerde turf geschat op 300.000 m³ en was de veendikte circa 0,8 m (Segers, 2005).

1700

Na ruim een halve eeuw exploitatie van het Reigersbroek als turfvingebied vond aan het begin van de 18e eeuw weer vernatting van deze gebieden plaats. Dit gebeurde door het leggen van een dijk met stuw tussen het Roosendaal en het Reigersbroek. Waarschijnlijk had dit te maken met de conflicten over de verdeling van de erfenis van het Spaanse Roosendaal en het Reigersbroek dat eigendom was van Oranje. Door de dijk was turfwinning in het Reigersbroek en Boortmoer opnieuw onmogelijk geworden en werd het Reigersbroek weer verpacht als viswater (Stichting het Limburgs Landschap/ Stichting Kasteel Montfort, 2006).

1742

In 1742 werd het Reigersbroek terug ontwaterd. Deze hernieuwde ontwatering vond plaats “door afsnijdingen en waterlossingen en voornamelijk [...] door het opgraven van een oude gracht en het leggen van twee sluisen” (Stichting het Limburgs Landschap/Stichting Kasteel Montfort, 2006). Dit betekent waarschijnlijk dat na het verwijderen van het Steil (1633) of na de aanleg van de Koningsgracht (1650), het Reigersbroek niet meer afwaterde via het Schrevenhofbroekje. Waarschijnlijk is dit in 1742 hersteld.

1800 tot heden

Op de zogenaamde Tranchotkaart uit 1806 staat het Reigersbroek aangeduid als moeras (Landesvermessungsamt Nordrhein-Westfalen, 1967; figuur 9). Het is op grond hiervan onduidelijk of er nog sprake was van turfwinning. Een rapport uit 1817 vermeldt echter dat er al ruim 20 jaar geen turf meer gestoken wordt in het Reigersbroek. Dit zou ook de reden zijn voor de aanplant van jonge berken, elsen en essen in het Reigersbroek (Stichting het Limburgs Landschap/Stichting Kasteel Montfort, 2006). Op de historische kaart uit 1837-1844 staat het gebied nog altijd weergegeven als moeras zonder bomen (Wolters-Noordhoff Atlas-producties, 1992).

Omstreeks 1880 werd het 'Waterschap der Vlootbeek met zijtakken' opgericht. Tussen 1892 en 1896 voerde dit waterschap de (eerste) verbreding en verdieping van de Vlootbeek en haar zijtakken Putberek en Vulensbeek uit. In het Reigersbroek werd bij de ontginning zelfs gebruik gemaakt van een bevoeiingssysteem om de gewasopbrengst te vergroten (Stichting het Limburgs Landschap/Stichting Kasteel Montfort, 2006). Kunstmatige bevoeiing wordt mogelijk gemaakt door een uitgebreid netwerk aan kleine slootjes (oploopzouwen), sluisjes en dammen (Burny, 1999). Om een vloeuweide systeem aan te leggen is veel grondverzet en egalisatie nodig. Het vloeuweide systeem lag in de noordelijke taartpunt tussen de voormalige gemeentegrens en de Vlootbeek en was georiënteerd op de voormalige gemeentegrens (figuur 10). In juli 1895 werd voor het eerst ingezaaid en in oktober van dat jaar kon worden geoogst. Het vloeuweide systeem is volledig gedocumenteerd en is te vinden in het Jan Kopshuis in Wageningen. De documentatie bestaat uit een verslag (1) en uit kaartmateriaal (2):

1. Verslag der Staatscommissie benoemd bij Koninklijk Besluit van 5 Mei 1893 no. 16 tot het instellen van een onderzoek omtrent bevoeiingen, 1897. 570 pag. ISN 252377. Status RCMLP. N UB MAG B0459. N RIVO 007 A 015.

2. Atlas behorende bij het verslag der Staatscommissie benoemd bij Koninklijk Besluit van 5 mei 1893 no.16 tot het instellen van een onderzoek omtrent bevoeiingen, 1893. 22 bl. ISN 283730. Status RCMPL. N UB MAG 001D09. N RIVO 056 C 005 A/B.

Op de zogenaamde 'Bonnekaart' uit 1895 en 1912 (www.kich.nl) zijn al enkele perceelsgrenzen in het Reigersbroek zichtbaar. Dit was vooral aan de Montfortse kant. Het vloeiweidesysteem is op beide kaarten niet weergegeven. Waarschijnlijk was het vloeiweidesysteem ten tijde van de uitgifte van de kaart uit 1895 nog niet aangelegd en was het systeem in 1912 al niet meer in gebruik. Dat vloeiweidesystemen vaak slecht renderden en hierdoor maar kort in gebruik zijn, wordt regelmatig aangetoond (mondelinge mededeling P. van de Munckhof). Op de Bonnekaart uit 1928 is het grootste deel van het Reigersbroek al in gebruik als akkerland; aan de Montfortse kant van de gemeentegrens liggen enkele weilanden (beemden). Op de Bonnekaart uit 1936 (figuur 10) is zichtbaar dat een deel van de akkerlanden aan de Echtse kant van de Vlootbeek is omgevormd naar beemden.

Rond 1954 werd in het Land van Montfort een ruilverkaveling uitgevoerd waarbij de huidige kavelindeling tot stand is gekomen. In het Reigersbroek verdwenen daardoor de kleinschalige oude verkavelingsporen en de resten van het bevoeiingssysteem (Stichting het Limburgs Landschap/Stichting Kasteel Montfort, 2006). Tegenwoordig hebben delen van het Reigersbroek nog een agrarische functie; er worden onder andere asperges, bieten en maïs verbouwd. Een aanzienlijk deel van het Reigersbroek is in gebruik als weiland en natuur (figuur 11).

3 Visuele inspectie

3.1 Methoden

Aanvullend op het bureauonderzoek is een visuele inspectie uitgevoerd. Hierbij is het plangebied bezocht teneinde inzicht te krijgen in het aanwezige reliëf en de relatie tussen de bekende vindplaatsen en het reliëf. Bovendien zijn in het gebied 2 boringen gezet om een globale indruk te krijgen van de bodemopbouw.

Er is geboord tot maximaal 2 m -Mv met een Edelmanboor met een diameter van 7 cm en een gutsboor met een diameter van 3 cm. De boringen zijn lithologisch conform NEN 5104 (Nederlands Normalisatie-instituut, 1989) beschreven. Op deze wijze is inzicht verkregen in de bodemopbouw van het plangebied. Er zijn geen monsters genomen.

3.2 Resultaten

Bodem en geologie

In beide boringen is waargenomen dat het bodemprofiel wordt gekenmerkt door een zogenaamd A/C-profiel. De A-horizont (bouwvoor) is 30 tot 40 cm dik en bestaat uit matig humeus, matig fijn dekzand. De C-horizont wordt gekenmerkt door matig fijn, matig siltig dekzand met leemlagen. Vanaf circa 100 cm -Mv is de bodem volledig gereduceerd; hierboven zijn nog enkele ijzeroxidatievlekken aangetroffen, hoewel de korrels niet omringd zijn door een ijzerhuidje. Dit betekent dat het grondwaterpeil ter plaatse van de boringen 1 en 2 fluctueert tussen 35 en 100 cm -Mv (grondwatertrap IIIb).

In boring 1 is de basis van het dekzandpakket niet bereikt (>190 cm -Mv). In boring 2 zijn de terrasafzettingen waarop het dekzand rust wel aangetroffen; de terrasafzettingen bevinden zich hier op 160 cm -Mv. Voor een gedetailleerde bodembeschrijving per boring wordt verwezen naar bijlage 1.

Vindplaatsen en reliëf

Het huidige reliëf in het Reigersbroek is weergegeven in figuur 5. Het centrale deel van het Reigersbroek is behoorlijk vlak; het aanwezige microreliëf heeft dezelfde oriëntatie als de percelen en is hierdoor antropogeen van aard. Het betreft lage ruggen en ondiepe greppels die waarschijnlijk een functie hebben gehad met betrekking tot de ontwatering. Het zijn geen resten van het voormalige vloeiwiedesysteem; dit systeem had namelijk een andere oriëntatie (zie § 2.2). In dit deel van het plangebied hebben de vindplaatsen (ARCHIS-waarnemingsnummers 9300, 9299 en 9311) geen relatie met het huidige reliëf.

Aan de randen van het Reigersbroek loopt het maaiveld sterk op, vooral aan de noordoostkant gaat dit zeer abrupt. In het zuidelijke en zuidoostelijke deel van het Reigersbroek loopt het maaiveld geleidelijk op. In het plangebied zelf zijn in het zuidelijke deel ook hoogteverschillen aanwezig. De vondsten die in dit deel zijn gedaan (ARCHIS-waarnemingsnummer 9301 en 34969), zijn aangetroffen op een hoger gelegen terreindeel. De vindplaatscoördinaten van ARCHIS-waarnemingsnummer 34969 zijn echter zeer twijfelachtig.

4 Archeologische verwachting

Volgens de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW; ROB, 2005) gelden voor het Reigersbroek verschillende trefkansen voor archeologische waarden (figuur 12: geel = laag, roze = middelhoog, oranje = hoog). Op basis van de verzamelde gegevens kan deze verwachting worden gespecificeerd aangaande de aard, ouderdom, diepteligging en gaafheid van eventuele archeologische resten.

4.1 Aard en ouderdom

Het verspreidingspatroon van archeologische vindplaatsen uit de verschillende archeologische perioden is voor een deel gekoppeld aan de fysieke eisen die men stelde aan de leef- en woonomgeving. Meest markant zijn deze verschillen tussen jager-verzamelaars enerzijds en landbouwers anderzijds. Op basis van de verzamelde gegevens kan voor het plangebied een gespecificeerde archeologische verwachting worden opgesteld.

Jager-verzamelaars

In het Midden Paleolithicum, Laat Paleolithicum en Mesolithicum leefden de mensen voornamelijk van de jacht, visvangst en het verzamelen van eetbare planten en vruchten. Deze zogenaamde jager-verzamelaars trokken door het landschap en verbleven alleen tijdelijk (dagen, weken) op een plek (kampement). Uit de ruimtelijke analyse van de jager-verzamelaars kampementen blijkt dat deze vindplaatsen in vrijwel alle gevallen zijn gesitueerd op de overgang van nat naar droog (de zogenaamde gradiëntzone). Dit geldt ook voor de meeste vindplaatsen in de omgeving van het Reigersbroek. Hoewel de gradiëntzones zich tegenwoordig met name aan de randen van het gebied bevinden, zijn er 4 aanwijzingen die doen vermoeden dat het gebied voorheen meer reliëf heeft gekend:

1. vindplaats uit het Laat Paleolithicum;
2. reliëf op de tekening van het Reigersbroek uit 1623;
3. egalisatiewerkzaamheden in het kader van de aanleg van het vloeibeide systeem (aanname);
4. egalisatiewerkzaamheden in het kader van de ruilverkaveling.

Op grond van de aanwezige gradiënten geldt voor de hogere landschapsdelen een hoge archeologische verwachting voor vindplaatsen van jager-verzamelaars (ten zuiden van 'scheiding laaggelegen/hoggelegen' op figuur 2). Hoewel het centrale deel van het plangebied tegenwoordig vlak is, heeft dit deel voorheen mogelijk meer reliëf gekend. Hierdoor kunnen in dit deel van het plangebied ook vindplaatsen van jager-verzamelaars voorkomen.

Landbouwers

Met de introductie van de landbouw in de loop van het Neolithicum werd de mate waarin gronden geschikt waren om te beakkeren een steeds belangrijker factor in de locatiekeuze van de mens. Factoren als grondwaterregime, vruchtbaarheid en bewerkbaarheid van de grond speelden een doorslaggevende rol bij de locatiekeuze voor nederzettingen en akkerarealen. De gronden in het plangebied vormden oorspronkelijk geen geschikte akkergronden. Dit was met name te wijten aan de slechte ontwatering in het centrale deel en het lage siltgehalte van de hogere gronden. Hoewel in het centrale deel mogelijk enkele hoger gelegen koppen aanwezig zijn geweest, zouden deze te geïsoleerd zijn om te dienen als nederzettinglocatie.

Op grond van deze fysische geografische situatie en de afwezigheid van bekende archeologische vindplaatsen die een nederzettingsterrein van landbouwers in het plangebied doen vermoeden, geldt voor het plangebied een lage archeologische verwachting voor vindplaatsen (nederzettingsterreinen) uit de periode Neolithicum t/m Nieuwe tijd.

In (de directe omgeving van) het plangebied zijn wel verschillende artefacten uit de periode Neolithicum-Bronstijd aangetroffen. Het betreft losse vondsten die ofwel met jacht ofwel met rituele deposities in verband kunnen worden gebracht. Als gevolg hiervan geldt voor het plangebied een middelhoge archeologische verwachting voor rituele deposities en artefacten die duiden op jachtactiviteiten uit de periode Neolithicum-Bronstijd.

Na 1260

Uit het bureauonderzoek blijkt dat het Reigersbroek vanaf 1260 verschillende functies heeft gekend:

1. inundatie ten behoeve van de verdediging van kasteel Montfort;
2. visserij;
3. turfwinning;
4. vloeiveide;
5. beemden;
6. akkerland.

Verschillende sporen en resten getuigen nog van deze historische functies:

1. resten van oorlogsvoering (1260-1550);
2. resten van de visserij (bijv. visfuisen, 1260-1550);
3. resten van de ringgracht rondom het Reigersbroek (voor 1623);
4. resten van de Koningsgracht (huidige Vlootbeek) in 1650;
5. resten van het turfsteken (1650-1700);
6. resten van het vloeiveide systeem (circa 1895);
7. resten van de beemden (vanaf 1928).

Op grond van deze gegevens geldt voor het plangebied een hoge archeologische verwachting voor archeologische resten uit de periode 1260-1895.

4.2 Diepteligging

De reeds aangetroffen en nog te verwachten vindplaatsen uit de periode Laat Paleolithicum-Bronstijd hebben waarschijnlijk deels onder het voormalige veen gelegen. Zeer lokaal is nog veen aanwezig (Segers, 2005). Door de turfwinning zijn deze vindplaatsen grotendeels aan het maaiveld komen te liggen. Waarschijnlijk zijn de vindplaatsen ook deels opgeruimd tijdens de turfwinning. De te verwachten archeologische resten uit de periode na 1260 zullen deels zijn opgeruimd tijdens de turfwinning; de overgebleven resten worden in de bouwvoor en hier direct onder verwacht.

4.3 Gaafheid en conservering

In de droge delen van het plangebied zijn mogelijke archeologische resten voornamelijk anorganisch van aard: het organische materiaal is vergaan. In de lager gelegen en slechter ontwaterde delen van het Reigersbroek kunnen naast anorganische resten ook organische resten (zoals organische artefacten, constructies van hout en faunaresten) bewaard zijn gebleven. Dit is het gevolg van de ligging in waterverzadigde bodem, hetgeen een conserverende werking heeft. Voor de verbetering van de ontwatering van het Reigersbroek in 1650 was de omvang van het gebied waarin goede conserverende omstandigheden heersten, beduidend groter.

Jager-verzamelaars

De te verwachten vindplaatsen van jager-verzamelaars zijn zeer erosiegevoelig. De vindplaatsen bestaan in de regel uit een vondststrooiing van overwegend vuursteen. Het vondstspectrum kan ook andere categorieën omvatten, zoals aardewerk, natuursteen en verbrande organische resten (bot, visschubben, hout, vruchten en zaden), maar getalsmatig zijn deze van ondergeschikt belang. De vuursteenstrooiing betreft afval dat het gevolg is van het gebruik en de bewerking van vuursteen. Door *post-depositionele* processen raken vondsten enigszins uit hun oorspronkelijke context. Bomen, planten en dieren spelen in het *post-depositionele* proces een belangrijke rol. Er wordt uitgegaan van een verticale spreiding tot circa 30-40 cm -Mv (Deeben, 1999). Vooral de kleinere artefacten verspreiden zich dieper (Roymans, 2003). Naast de vuursteenstrooiing kunnen vindplaatsen van jager-verzamelaars bestaan uit haarden, kuilen en greppels (grondsporen) die tot geringe diepte zijn ingegraven.

Door groundbewerkingen ter plaatse van een vindplaats van jager-verzamelaars verdwijnt onder meer informatie over de interne structuur van de vindplaats en dus de locatie en aard van bepaalde *intra-site* activiteiten. Bovendien zijn de grondsporen door de groundbewerking grotendeels of volledig opgenomen in de bouwvoor (NOaA internetversie 1.0, 2006). Verwacht wordt dat door de in het verleden uitgevoerde graafwerkzaamheden de informatie over de interne structuur van mogelijke vindplaatsen van jager-verzamelaars grotendeels verdwenen is, waardoor deze een beperkte waarde hebben.

Landbouwers

De te verwachten rituele deposities en artefacten die duiden op jachtactiviteiten uit de periode Neolithicum-Bronstijd bestaan in de regel uit losse vondsten. De precieze vondstlocaties van rituele deposities is vaak onbekend, hetgeen vele interpretatieproblemen geeft. Als gevolg van de vele ingrepen die in het verleden in het Reigersbroek hebben plaatsgevonden, wordt verwacht dat een aanzienlijk deel van de eventuele rituele deposities uit de oorspronkelijke context is verdwenen, waardoor de waarde beperkt is.

Na 1260

De archeologische resten uit de periode na 1260 zullen grotendeels bestaan uit greppelsystemen (ringgracht, turfwinning, vloeiveide en beemden) die nog als grondsporen aanwezig zullen zijn. Doordat dit lineaire structuren zijn, wordt verwacht dat deze ondanks de uitgevoerde graafwerkzaamheden en agrarische grondbewerking nog deels herkenbaar zijn. Indien voor de visserij gebruik is gemaakt van visfuisen (takken), dan kunnen deze in de lage delen van het gebied deels geconserveerd zijn.

5 Conclusies en aanbevelingen

5.1 Conclusies

Het Reigersbroek betreft een uitblaasbekken waarvan de exacte ouderdom nog onbekend is. Voorafgaand aan de verstuiving behoorde het plangebied tot het Roerdal. Volgens nieuwe inzichten heeft de Roer zich als gevolg van tektonische beweging verplaatst naar het noorden. Hierdoor werd het oude Roerdal minder watervoerend en had de wind vrij spel. Het hierdoor ontstane landschap heeft vooral in de Steentijd en Bronstijd een enorme aantrekkingskracht gehad op de mens. Op de hogere delen van het landschap zijn resten aangetroffen die in verband worden gebracht met bewoning. In de lagere delen zijn resten aangetroffen die te maken hebben met jacht (pijlsputten) of rituele depositie (bijlen).

Vanaf de oprichting van kasteel Montfort (1260) behoorde het Reigersbroek (Grote Vogelhorst) tot dit kasteeldomein. In eerste instantie had het Reigersbroek een defensieve functie: hiertoe werd het gebied geïnnundeerd. Als gevolg van de inundatie kon het gebied ook verpacht worden voor visserij. Door het afnemen van het strategische belang van het kasteel namen in de loop van de 16e eeuw andere functies in belang toe. Zo werd de ontwatering verbeterd, waardoor het gebied geschikt werd voor turfwinning. Toen de vraag naar turf verminderde (19e eeuw), is het gebied geschikt gemaakt voor exploitatie als weiland. Om de opbrengst van de weilanden te verhogen, is in een deel van het Reigersbroek een vloeiwedestelsel aangelegd. Dit vloeiwedestelsel is maar kort in gebruik geweest. Naast weilanden waren delen van het Reigersbroek vanaf circa 1928 in gebruik als akkerland. In 1954 is in het Reigersbroek een ruilverkaveling uitgevoerd, waarbij de huidige kavelindeling tot stand is gekomen. Tegenwoordig hebben delen van het Reigersbroek nog een agrarische functie: er worden onder andere asperges, bieten en maïs verbouwd. Een aanzienlijk deel van het Reigersbroek is in gebruik als weiland en natuur.

De reeds aangetroffen en de nog te verwachten vindplaatsen van jager-verzamelaars zijn als gevolg van de stratigrafische ligging en het historisch gebruik onderhevig geweest aan erosie (bodemverstoring). Op grond hiervan is de waarde van deze vindplaatsen beperkt.

De reeds aangetroffen en nog te verwachten rituele deposities en artefacten die duiden op jachtactiviteiten hebben op grond van het feit dat het 'losse vondsten' betreft een beperkte waarde.

Een deel van de te verwachten archeologische resten uit de periode vanaf circa 1260 zullen bestaan uit lijnvormige structuren van greppelsystemen (ringgracht, turfwinning, vloeiwede en beemden). Deze greppelsystemen zijn deels reeds

gedocumenteerd. De te verwachten archeologische dataset zal hierdoor een beperkte meerwaarde hebben.

Het overige deel van de te verwachten archeologische resten uit de periode vanaf circa 1260 zal lokale verschijnselen betreffen die in verband worden gebracht met de voormalige defensieve functie van het Reigersbroek en de visserij. Dit zijn de oudste te verwachten archeologische resten uit de periode na 1260. Verwacht wordt dat deze resten deels zijn opgeruimd door de turfwinning. Indien het plangebied nog archeologische resten van de voormalige defensieve functie van het Reigersbroek en de visserij bevat, dan vormt deze dataset een waardevolle bron over het gebruik van het Reigersbroek in de periode 1260-1550.

5.2 Aanbevelingen

Op grond van de resultaten van onderhavig onderzoek wordt geadviseerd om de graafwerkzaamheden archeologisch te begeleiden. Deze aanbeveling berust op volgende aannames:

- de te verwachten vindplaatsen van jager-verzamelaars hebben een beperkte waarde;
- de te verwachten rituele deposities en artefacten hebben een beperkte waarde;
- de te verwachten archeologische resten van greppelsystemen hebben een beperkte meerwaarde;
- de te verwachten archeologische resten die betrekking hebben op oorlogsvoering en visserij zijn zeer lokale verschijnselen waarvan de ligging niet te voorspellen is en die niet zijn op te sporen middels een proefsleuvenonderzoek, maar die wel een waardevolle informatiebron vormen over het gebruik van het Reigersbroek in de periode 1260-1550.

De archeologische begeleiding dient te worden opgesplitst in een intensieve en extensieve begeleiding. Op de locaties waar meer dan de bouwvoor (circa 30 cm) wordt verwijderd dient een intensieve begeleiding plaats te vinden. Op de locaties waar enkel de bouwvoor verwijderd wordt volstaat een extensieve begeleiding.

Een intensieve archeologische begeleiding houdt in dat tijdens de graafwerkzaamheden een archeoloog aanwezig is. Indien archeologische resten worden aangetroffen dient in overleg met opdrachtgever en aannemer ruimte te worden gecreëerd, zodat de archeologische resten gedocumenteerd, ingemeten en gefotografeerd kunnen worden. Indien geen archeologische resten worden aangetroffen kan direct de volledige afgraving worden uitgevoerd.

Een extensieve archeologische begeleiding houdt in dat na het verwijderen van de bouwvoor, de graafvlakken worden geïnspecteerd op het voorkomen van archeologische resten. Eventuele archeologische resten worden gedocumenteerd, ingemeten en gefotografeerd.

Om de kosten van de archeologische begeleiding te drukken kan er aan worden gedacht om 'Heemkundevereniging Roerstreek' te verzoeken assistentie te verlenen.

Er moet opgemerkt worden dat als belangwekkende archeologische resten worden blootgelegd tijdens de begeleiding, deze binnen het kader van een archeologische begeleiding niet volledig kunnen worden opgegraven. In dit geval dient contact te worden opgenomen met de opdrachtgever en het bevoegd gezag (provincie Limburg) om de situatie te bespreken en tot een oplossing te komen.

Voorafgaand aan de begeleiding dient een PvE (Programma van Eisen) te worden opgesteld. Dit PvE dient te worden goedgekeurd door het bevoegd gezag en in bestekken (werkopdrachten) te worden opgenomen.

Met betrekking tot de bevindingen van onderhavig onderzoek kan contact opgenomen worden met de provinciaal archeoloog van de provincie Limburg (dr. G. Jansen; tel.: 043 389 71 83, e-mail: gcm.jansen@prvlimburg.nl). De provincie is bevoegd gezag in dit dossier.

Literatuur

- Brinkkemper, O., e.a. (redactie)**, 1998. *Handboek ROB-specificaties*. Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, Amersfoort.
- Burny, J.**, 1999: *Bijdrage tot de historische ecologie van de Limburgse Kempen (1910-1950)*. Tweehonderd gesprekken samengevat. Maastricht.
- Coenen, F.**, 2002. *Het Steil bij Schrevenhof*. Echter Landj, contactorgaan van de Heemkundevereniging Echter Landj.
- Coenen, F.**, 2005. Het inspectiebezoek van Gregorius van Dieve aan Montfort in 1550. *Roerstreek 2005/Jaarboek HVR* nr. 36.
- Deeben, J.**, 1999. The known and the unknown: the relation between archaeological surface samples and the original palaeolithic and mesolithic assemblages. *Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek* 43. ROB, Amersfoort.
- DLO-Staring Centrum**, 1993. *Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000. Blad 68 west Sittard en 68 oost Sittard*. DLO-Staring Centrum, Wageningen.
- Landesvermessungsamt Nordrhein Westfalen**, 1967. *Kartenaufnahme der Rheinlande durch Tranchot und Von Müffling 1803-1820, schaal 1:25.000*. Landesvermessungsamt Nordrhein Westfalen, Bonn.
- Nederlands Normalisatie-instituut**, 1989. *Nederlandse Norm NEN 5104, Classificatie van onverharde grondmonsters*. Nederlands Normalisatie-instituut, Delft.
- ROB**, 2005. *Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW) versie 2.1*.
- Roymans, J.A.M.**, 2003. WML-transportleiding Californië-Groote Heide, gemeente Venlo en Arcen en Velden; een archeologische begeleiding. *RAAP-rapport 912*. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.
- Segers, M.**, 2005. *Ecologische landschapontwikkeling Land van Montfort, 1800-2020. Modelstudie en aanzet tot visievorming voor gebieden rondom Montfort (Limburg)*. Universiteit Utrecht/Royal Haskoning, Arnhem/ Utrecht .
- Staring Centrum/RGD**, 1989. *Geomorfologische kaart van Nederland, schaal 1:50.000. Kaartblad 59 Genk, 60 Sittard, 61 Maastricht en 62 Heerlen*. Staring Centrum/Rijks Geologische Dienst, Wageningen/Haarlem.
- Stichting het Limburgs Landschap/Stichting Kasteel Montfort**, 2006. *Montfort, een kasteel en zijn landschap*. Stichting het Limburgs Landschap & Stichting Kasteel Montfort, Arcen/ Montfort.
- Venner, G.H.A.**, 1976. *Taisne atlas van de domeingoederen in het ambt Montfort*. Maastricht.
- Wolters-Noordhoff Atlasproducties**, 1992. *Grote Historische Provincie Atlas, schaal 1:25.000; Limburg 1837-1844*. Wolters-Noordhoff Atlasproducties, Groningen.

Gebruikte afkortingen

ARCHIS	ARChEologisch Informatie Systeem
IKAW	Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden
-Mv	beneden maaiveld
RACM	Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschappen en Monumentenzorg
ROB	Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek

Overzicht van figuren, tabellen en bijlagen

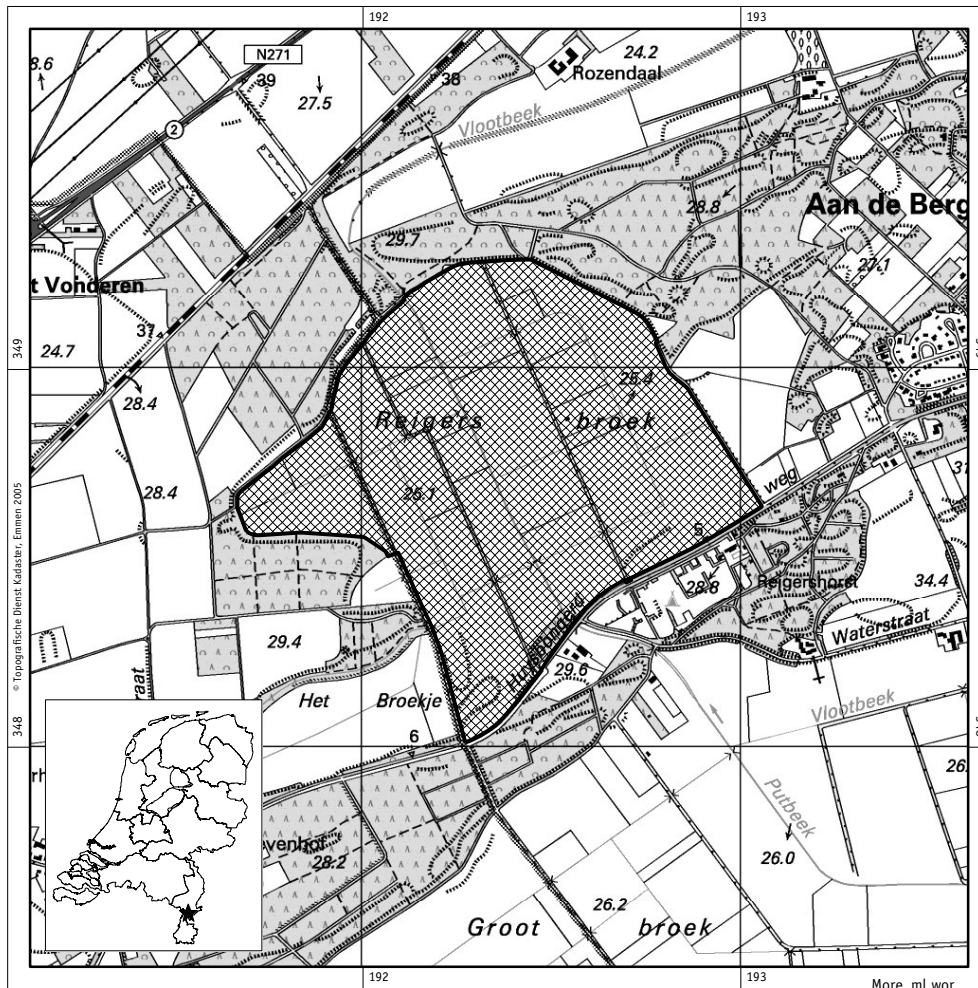
- Figuur 1.** Ligging plangebied (gearceerd); inzet: ligging in Nederland (ster).
- Figuur 2.** Resultaten archeologisch onderzoek.
- Figuur 3.** Uitsnede geomorfologische kaart (Staring Centrum/RGD, 1989).
- Figuur 4.** Uitsnede bodemkaart (DLO-Staring Centrum, 1993).
- Figuur 5.** Hoogtekaart Reigersbroek en omgeving.
- Figuur 6.** Luchtfoto (ARCHIS II).
- Figuur 7.** Kaart uit 1623 van Roosendaal, Erck en Vogelhorst (Venner, 1979).
- Figuur 8.** Kaart uit 1623 van het Schrevenhof (Venner, 1979).
- Figuur 9.** Uitsnede Tranchotkaart 1806, (Landesvermessungsamt Nordrhein-Westfalen, 1967).
- Figuur 10.** Uitsnede Bonnekaart 1936 (www.kich.nl).
- Figuur 11.** Verschillende gebruiken Reigersbroek.
- Figuur 12.** Archeologische verwachting volgens de IKAW (ROB, 2005).
- Tabel 1.** Archeologische tijdschaal.
- Tabel 2.** ARCHIS-waarnemingsnummers in de directe omgeving van het plangebied.

Bijlage 1. Boorbeschrijvingen.

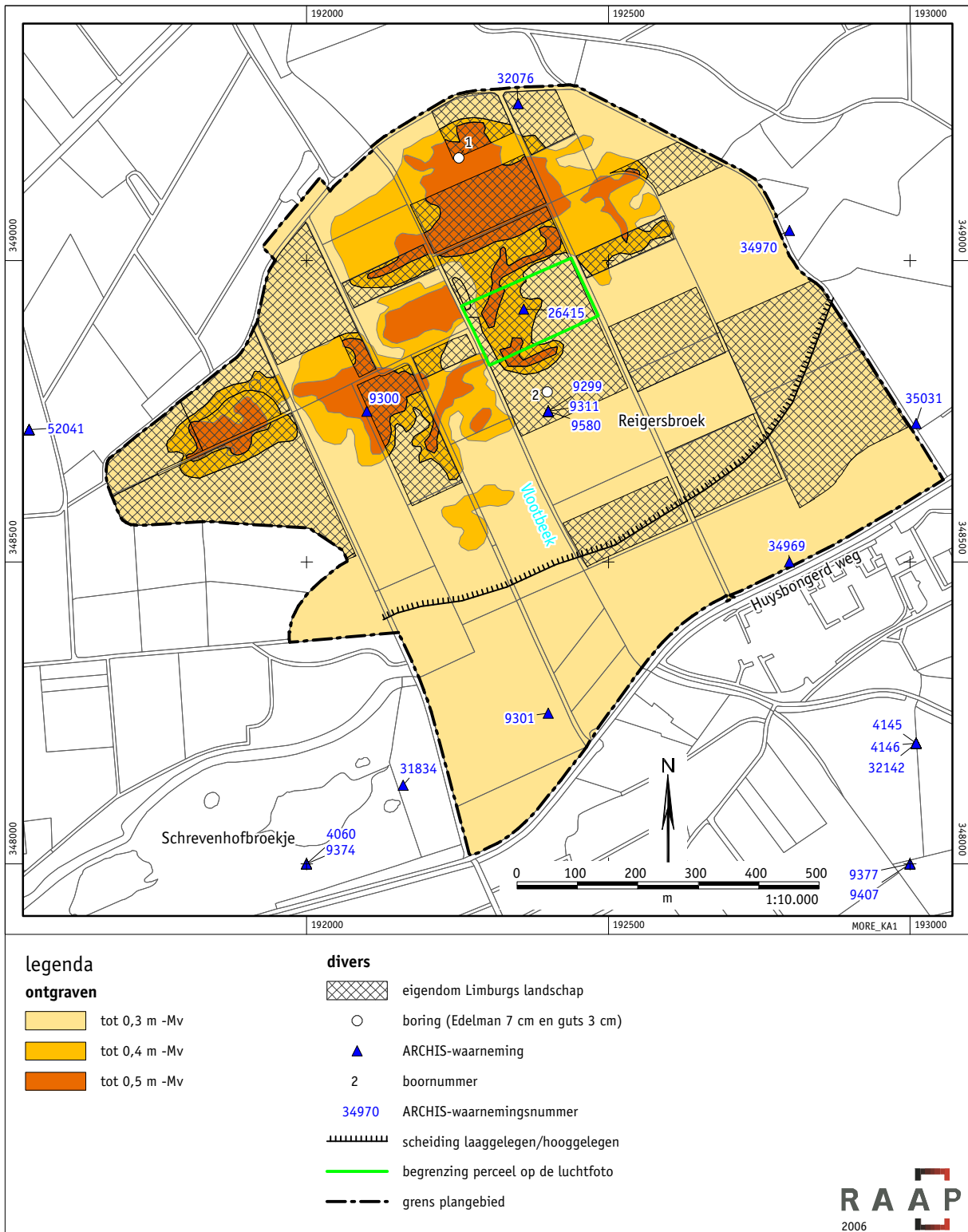
Verklarende woordenlijst

afzetting	Neerslag of bezinking van materiaal. veroorzaakt).
antropogeen	Ten gevolge van menselijk handelen (door mensen gemaakt/ veroorzaakt).
artefact	Alle door de mens gemaakte of gebruikte voorwerpen.

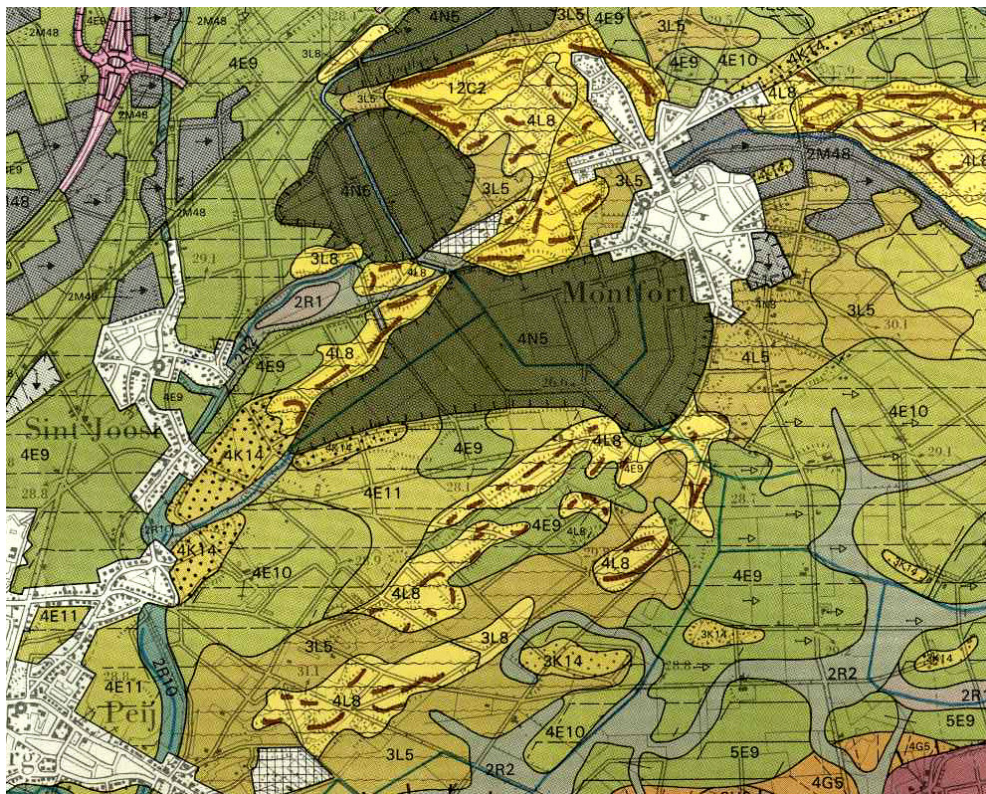
C-horizont	Dat deel van het bodemprofiel waar geen bodemvorming heeft plaatsgevonden.
dekzand	Fijnzandige afzettingen die onder periglaciale omstandigheden voornamelijk door windwerking ontstaan zijn; de dekzanden van het Weichselien vormen in grote delen van Nederland een 'dek' (Saalien: Formatie van Eindhoven; Weichselien: Formatie van Twente).
erosie	Verzamelnaam voor processen die het aardoppervlak aantasten en los materiaal afvoeren. Dit vindt voornamelijk plaats door wind, ijs en stromend water.
formatie	Een sedimentpakket dat qua herkomst en lithologische samenstelling een eenheid vormt.
geologie	Aardkunde, leer van de bouw en de ontwikkelingsgeschiedenis van de aardkorst en van de processen die zich erin afspelen.
geomorfologie	Verklarende beschrijving van de vormen van de aardoppervlakte in verband met de wijze van hun ontstaan.
grondspoor	Alle door de mens veroorzaakte veranderingen van de oorspronkelijke bodemopbouw, zoals verstoringen (kuilen) of toevoegingen (ophogingen).
grondwatertrap	Traject tussen de gemiddeld hoogste en de gemiddeld laagste grondwaterstand.
horizont	Een bodemlaag waarin zich bepaalde bodemkundige processen afspelen.
Holoceen	Jongste geologisch tijdvak (vanaf de laatste IJstijd: ca. 8800 jaar voor Chr. tot heden).
horizont	Een bodemlaag waarin zich bepaalde bodemkundige processen afspelen.
Inundatie leem	Onder water zetten van een gebied. Grondsoort die wordt gekenmerkt door een hoog siltgehalte (bodemdeeltjes tussen 0,002 en 0,05 mm).
morfologie	Het geheel van vormen in een landschap.
nederzetting (-sterrein)	Woonplaats; de aard en samenstelling van het in het veld aangetroffen sporen en materiaal wordt geïnterpreteerd als resten van bewoning in het verleden.
Pleistoceen	Geologisch tijdperk dat ca. 2,3 miljoen jaar geleden begon. Gedurende deze periode waren er sterke klimaatswisselingen van gematigd warm tot zeer koud (de vier bekende IJstijden). Na de laatste IJstijd begint het Holoceen (ca. 8800 voor Chr.).
vindplaats	Plaats waar archeologisch materiaal is verzameld of te verzamelen is.
Weichselien	Geologische periode (laatste ijstijd, waarin het landijs Nederland niet bereikte), ca. 120.000-10.000 jaar geleden.

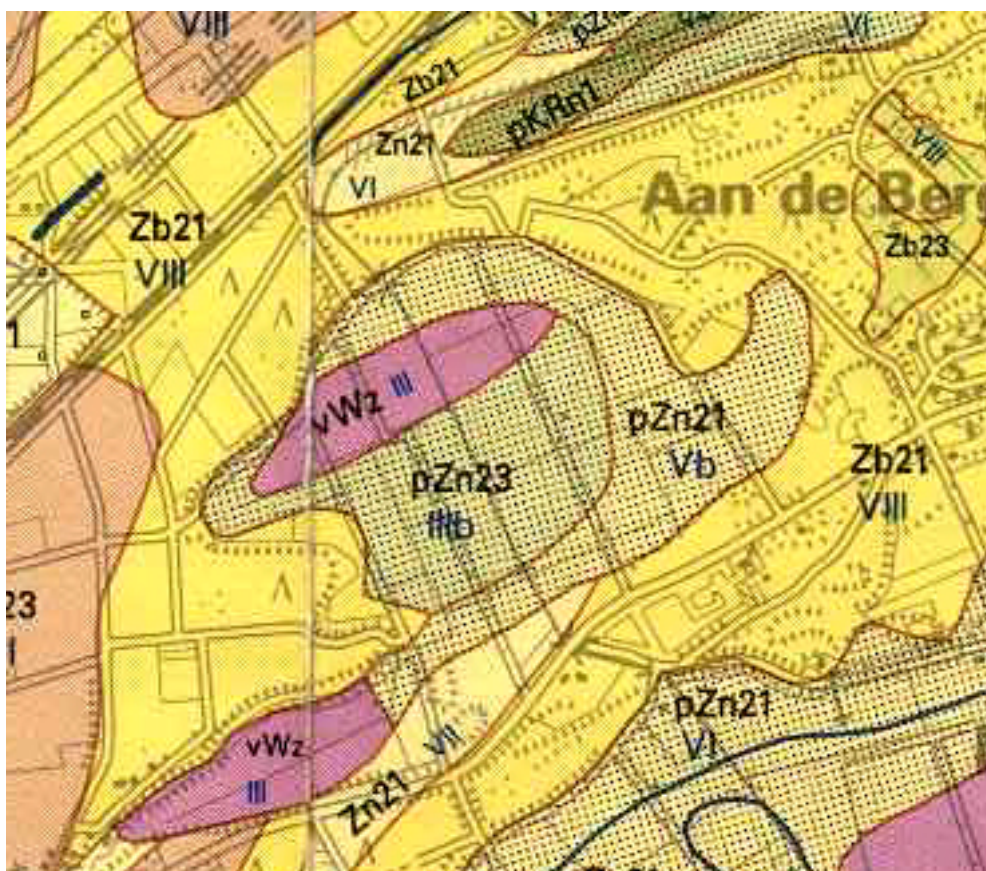
Figuur 1. Ligging plangebied (gearceerd); inzet: ligging in Nederland (ster).

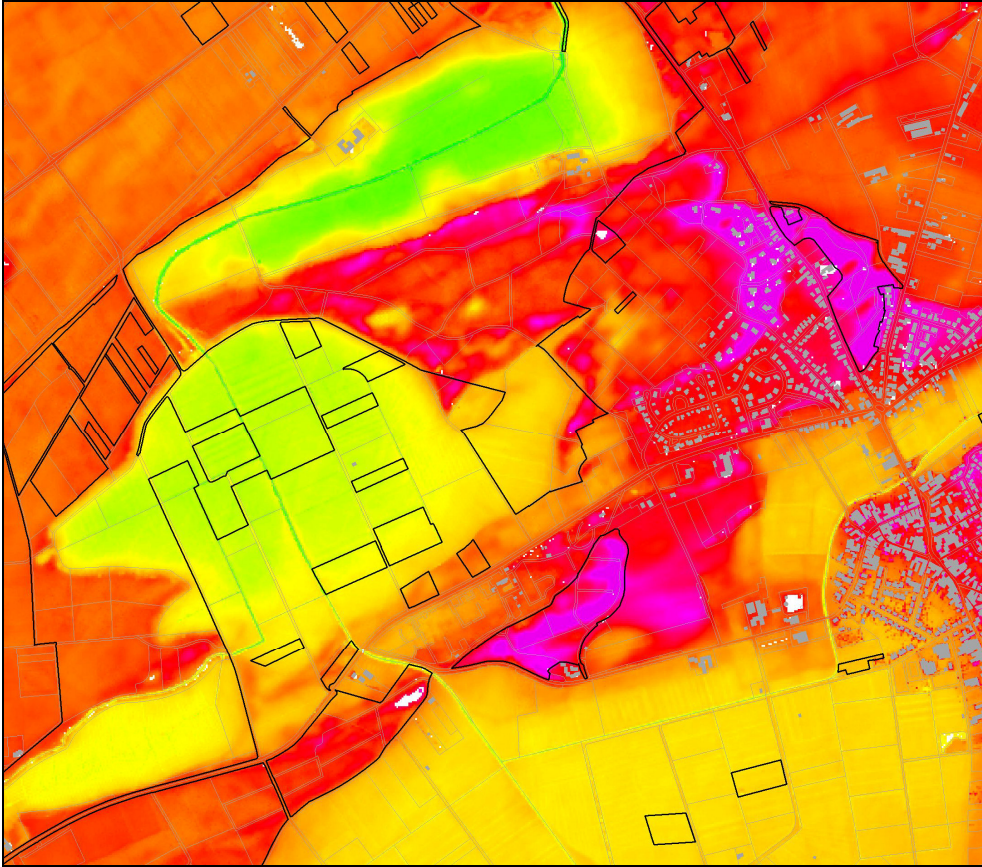
Figuur 2. Resultaten onderzoek.

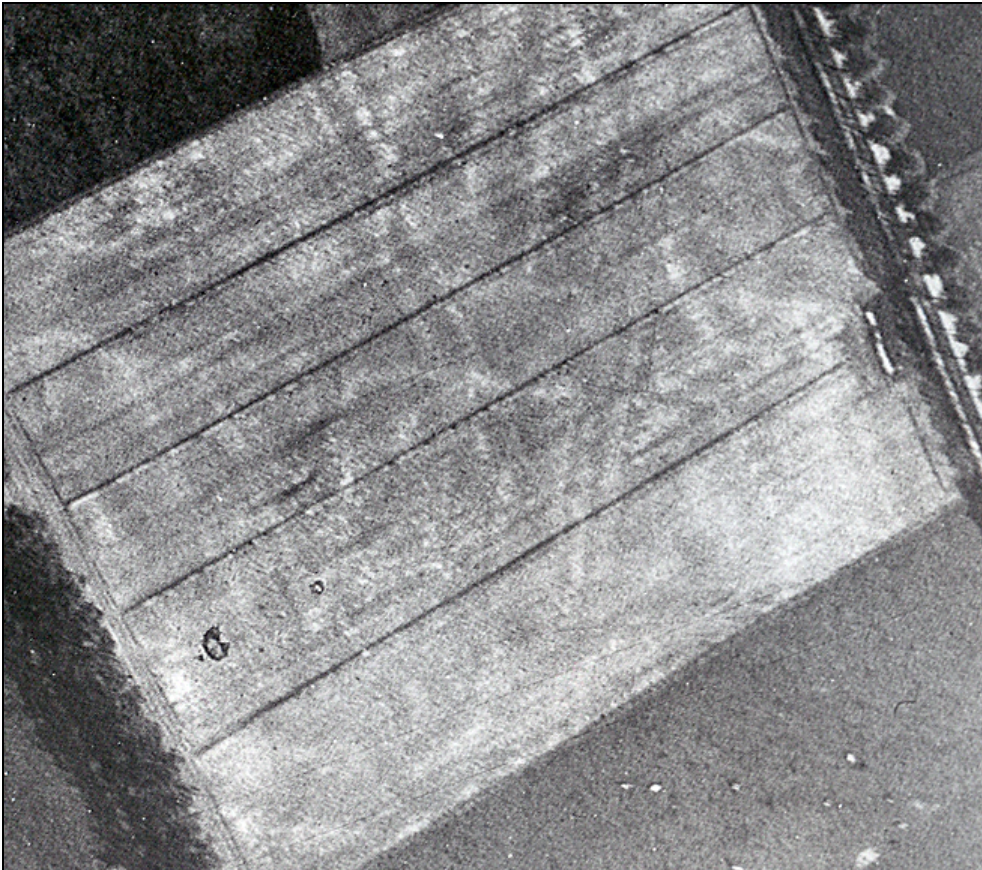
Figuur 3. Uitsnede geomorfologische kaart (Staring Centrum/RGD, 1989).

Figuur 4. Uitsnede bodemkaart (DLO-Staring Centrum, 1993).

Figuur 5. Hoogtekaart Reigersbroek en omgeving.

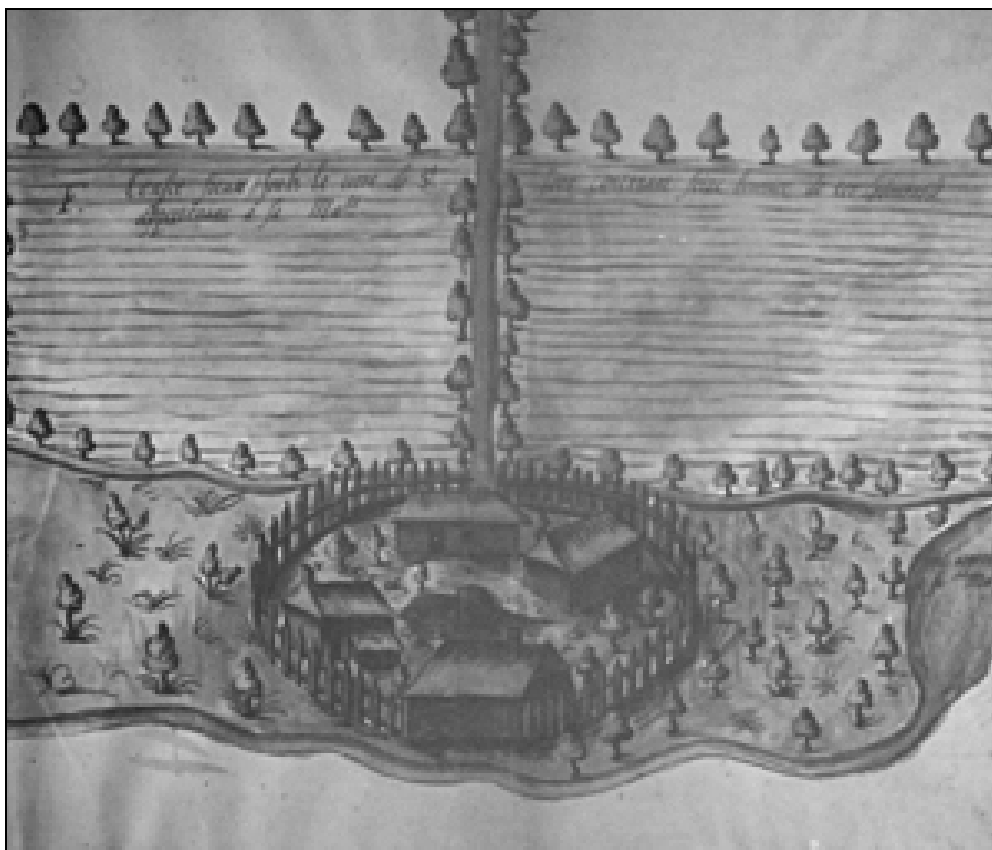

Figuur 6. Luchtfoto (ARCHIS II).

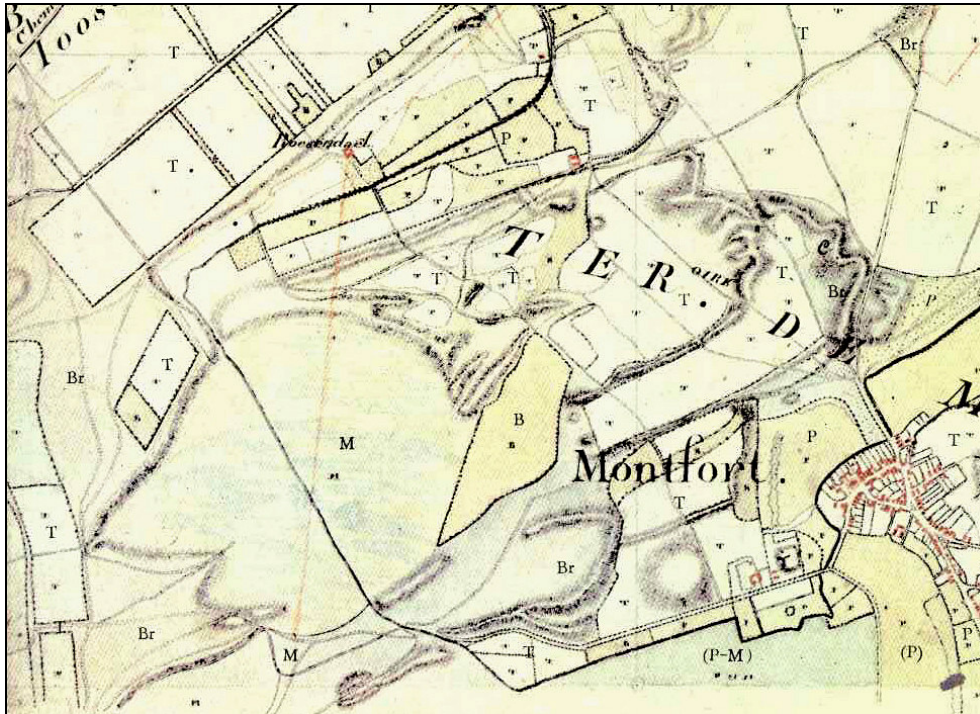

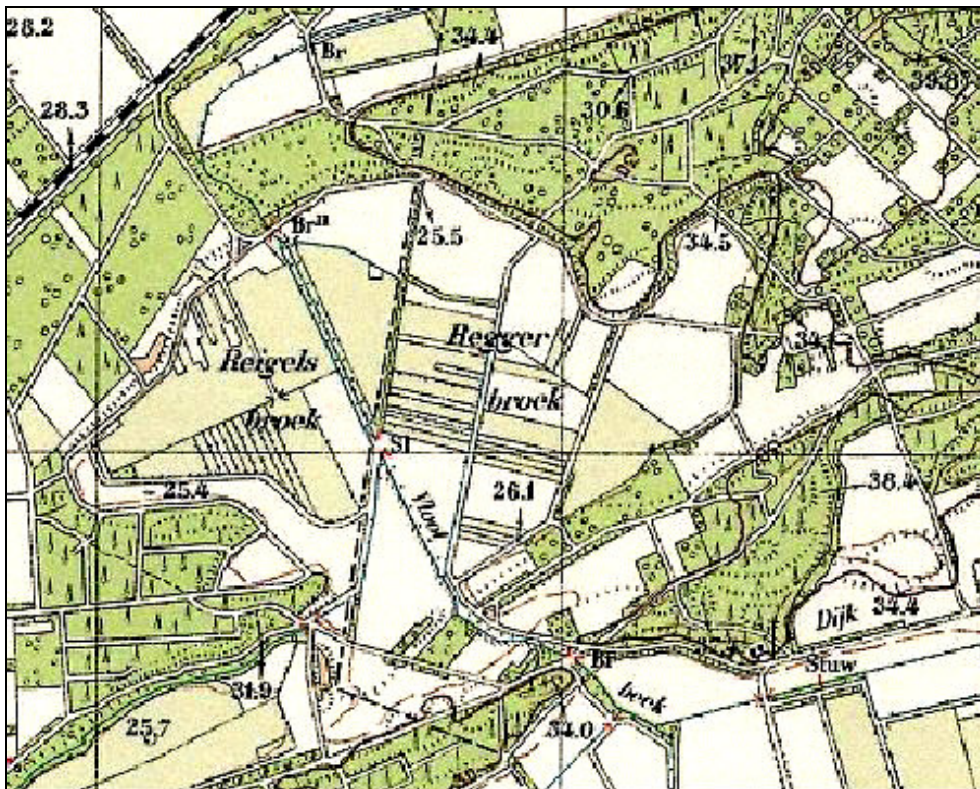
Figuur 7. Kaartbeeld uit 1623 van Roosendaal, Erck en Vogelhorst (Venner, 1979).

Figuur 8. Kaartbeeld uit 1623 van het Schrevenhof (Venner, 1979).

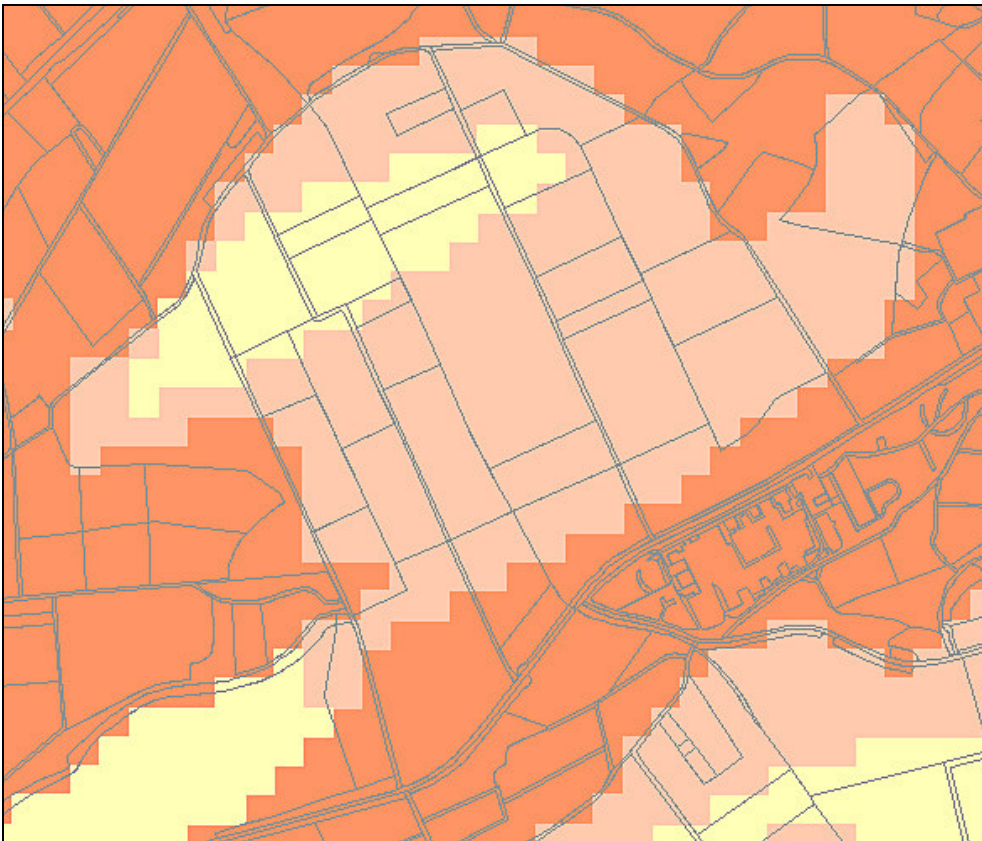
Figuur 9. Uitsnede Tranchot kaart 1806, (Landesvermessungsamt Nordrhein-Westfalen, 1967).

Figuur 10. Uitsnede Bonne kaart 1936, (www.kich.nl).

Figuur 11. Verschillende gebruiken Reigersbroek.

Figuur 12. Archeologische verwachting volgens de IKAW (ROB, 2005).

Bijlage 1: Boorbeschrijvingen

boring: MORE-1

beschrijver: BM, datum: 21-7-2006, X: 192.252, Y: 349.171, precisie locatie: 10 m, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, boortype: Edelman-7 en guts-3 cm, doel boring: bodemkunde, landgebruik: grasland, vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Limburg, gemeente: Ambt Montfort, plaatsnaam: Montfort, opdrachtgever: Stichting het Limburgs Landsch, uitvoerder: RAAP Zuid

boring: MORE-2

beschrijver: BM, datum: 21-7-2006, X: 192.399, Y: 349.782, precisie locatie: 10 m, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, boortype: Edelman-7 en guts-3 cm, doel boring: bodemkunde, landgebruik: grasland, vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Limburg, gemeente: Ambt Montfort, plaatsnaam: Montfort, opdrachtgever: Stichting het Limburgs Landsch, uitvoerder: RAAP Zuid

